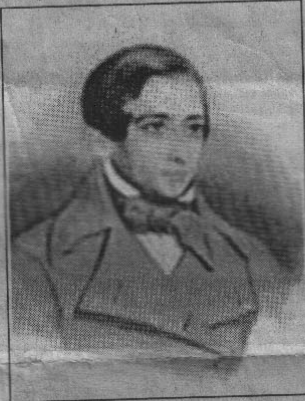

УЧИТЕЛЕМ І ОСТАТ... АРХІЄПИСКОПОМ ВАРША

Протягом десяти років на сторінках нашої газети ми неодноразово торкалися теми Клеванського замку. Покійний клеванський поет Володимир Марценковський присвятив йому свої твори. Чого тільки вартя Володимирова поема «Замуроване кохання», яка вперше побачила світ у нашому тижневику. Нам вдалося роздобути та опублікувати стародавні гравюри і фотографії цієї нашої чи не самої помітної і відомої в історичному плані споруди. На жаль, на сьогодні вона перебуває у жалюгідному стані і, здається, приречена на руйнацію...

Однак усі ці публікації, роздобуті з різних джерел, нагадували сухі рядки біографії тепер уже дряхлого старожителя, який затримався на цій землі... Клеванський замок... І дійсно, в багатьох виданнях та Інтернеті про нього ви віднайдете лише щось на кшталт: «Тадеї Чацький заснував тут шестикласне училище,

яке закрили у 1831 році за участь його вихованців у Польському повстанні. Наступного року тут з'явилось шестикласне училище, але 1834 року – переведено в м. Луцьк. А в замок з останнього була переведена гімназія. В 1836 році, на прохання князя Любомирського, Клеванська гімназія перебралася у м. Рівне, і замок в черговий раз став пустою. Лише у 1842 році його купило удільне відомство, а 13 липня 1878 року сюди перевели з Дерманя духовне училище, яке знаходилося тут до 1915 року». (І.Пустиннікова: «Замки та храми України»).

Отож, є історичні дати, є дуже короткий опис, що між цими датами було. Клеванський замок, поки ще існують його стіни, заслуговує більш детального свого дослідження, а відтак, чекає свого справжнього дослідника.

Хочеться висловити впевненість, що дослідник цей колись таки з'явиться. Дуже хочеться, щоб хтось оживив ті згадані дати, наповнив їх конкретними особами. Адже вони, ці особи, були...

Чисто випадково я набрів на лист, адресований одним дописувачем на прізвище І.Кулжинський архієпископу Варшавському Феліксу Феліпському. Лист цей надрукований у четвертій книжці журналу «Вестник

Юго-Западной и Западной России» за 1863 рік. Наведу з нього кілька уривків мовою оригіналу.

«Ваше высокопреосвященство! Когда вы были учеником клеванской гимназии, тогда я был там директором. Я очень хорошо помню вас, вероятно, и вы помните вашего старого директора, а равно можете припомнить и тот обций всех клеванских гимназистов отзыв обо мне: «Хоч москаль, але добрый чоловік». Вы, тогдашние клеванские гимназисты, любили меня, и я искренне любил всех вас, не различая вас по национальностям (значить, у клеванській гімназії навчались українці, росіяни, поляки, євреї, - прим. ред.).

Не может быть, чтобы вы, проживши столько лет в России, не были доселе искренне убеждены, что и обо всем русском правительстве честные поляки должны думать и говорить так же: «Хочь москале, але добре людзіе». Я столько уверен в вашем высоком просвещении и в вашем здравомыслии, что решаюсь теперь писать к вам именно для того, чтобы, по праву бывшего вашего директора, обратит внимание вашего высокопреосвященства на одну, самую существенную и святейшую обязанность вашего архипастырского сана в наше революционное время.

Как ни глут заграничные газеты в пользу поляков о нынешней затеянной ими революции, - но неумолимая история скажет в свое время горькую для всего христианства, а для вас лично еще горчайшую истину, что всю настоящую резню, все душегубства и все кровопролития в Польше, во время архиепископа Фелипского, возбуждали и возбуждают, поддерживают и благословляют польские ксендзы, из которых весьма многие сами обагрили свои руки кровью своих братьев, а многие с оружием в руках, взятые в плен русскими. Подумайте, владыко святей, о том, что все эти ксендзы принадлежат к польской римо-католической церкви, предстоятелем которой состоите вы в Варшаве! Подумайте о страшной ответственности вашей за них пред нашим Спасителем, пролившим за нас свою кровь на кресте!..

Как христианин, как честный человек и как ваш бывший директор, учивший вас всему честному и доброму, умоляю вас: остановите и прекратите нынешнюю польскую революцию! Это – ваша святая обязанность, ваша единственная миссия...

...Имею честь быть вашего высокопреосвященства, покорнейший слуга, Иван Кулжинский, бывший директор клеванской гимназии».

Ось таке трапилось для мене несподіване відкриття. Водночас мені стають відомі імена директора Клеванської гімназії у 1830-х роках, та одного з учнів, який на початку років 1860-х став чи не головним католицьким сановником Польщі.

Отож, хто ці люди: Іван Кулжинський та Фелікс Феліпський? Яка «кепоха була на дворі», коли колишній директор гімназії, що розміщувалась у Клеванському замку, публічно звертався до свого колишнього учня?

У 19 столітті Польща входила до складу Російської імперії. Вірніше, та її частина, яка дісталася царату внаслідок поділу Польщі між Росією, Австрією і Пруссією – трьох абсолютистських імперій на європейському континенті. У січні 1863 року спалахнуло друге (після повстання 1830-1831 рр.) національно-визвольне повстання поляків проти Росії, яке охопило територію Королівства Польського, Литви і, частково, Білорусії та Правобережної України. Поляки прагнули здобути національну незалежність і відновити свою державність. Однак повстання було придушене, сотні поляків стратили, тисячі вислали до Сибіру. Царський уряд скасував залишки автономії Королівства Польського. Але після придушення повстання національна свідомість поляків продовжувала зростати. У 1918 році Польща стала незалежною державою. У 1921-му, після підписання Ризького договору з Радянською Росією, внаслідок відомих історичних подій, значна частина Західної України, у тому числі та територія, на якій живемо ми, відійшла до Польщі. Але то вже було набагато пізніше...

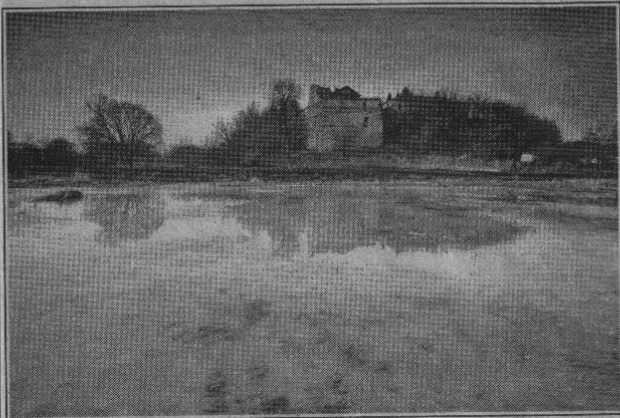
Ось на такому історичному тлі, - початку другого польського повстання, і з'явився лист якогось колишнього директора провінційної гімназії до впливового польського духівника.

То все ж таки, - невже тільки «якогось» колишнього директора «якоїсь» гімназії І.Кулжинського?

Його ім'я, на сьогодні практично забуте, виявляється, було відоме в російських літературних колах 19 століття. Але прихильників у Кулжинського було мало. Забігаючи наперед зауважимо, що якиби І.Кулжинський перенісся в нашу сучасність і його призначили б міністром освіти України, з боку правозахисних партій він, безумовно, мав би репутацію нинішнього міністра Дмитра Табачника...

Отож, що розповідають про Івана Кулжинського, першого і єдиного директора Клеванської гімназії, доступні джерела? Найбільш цікавим у його біографії є те, що він був вчителем письменника Миколи (чи то Ніколая – ті Богу, тепер уже не знаю, як правильно казати, - одні вважають його класиком російської, інші – української літератури), словом, письменника Миколи-Ніколая Гого-

АВСЬКИМ

ля. У зрілі роки з-під пера І.Кулжинського вийшла оця строфа, присвячена автору безсмертних «Мертвих душ» і «Ревізора»:

*Я Гоголя давно когда-то
Латинської азбуке учил
И память о поре той свято
Досель в смиренні хранил...*

Рядки ці здаються архаїчними, але у 19 столітті вони являли собою далеко не самий останній зразок пристойної поетичної творчості. Але якщо людина знала і викладала латину – уявляється, якого рівня освіченості вона була?

Найбільш відомим поетичним твором Кулжинського для поціновувачів літературних раритетів позаминулого століття є його філософський вірш «Тихая пристань»:

*Страшно бушуєт
житейское море!
Буйные волны качают ладью...
В ужасе смертном, в
отчаянном горе,
Боже мой, Боже, к Тебе волюю.
Сжался над нами! Спаси
и помилуй!
С первых дней жизни
доселе – борюсь,
Дальше борюсь
нет уже силы...
Сжался, помилуй!
Тебе я молюсь! –
К пристани тихой
Твоих повелений
Путь мой направь и
меня успокой...
Ты среди всяких
житейских волнений
Путеводитель,
Спаситель ты мой!*

Ці рядки красномовно свідчать про те, що їх автор був людиною все ж таки талановитою, набожною і глибоко порядною. Але чи завжди набожність і порядність в очах нащадків роблять тебе генієм?

Приклад життя І.Кулжинського свідчить – часто це далеко не так.

Іван Григорович Кулжинський народився 27 квітня 1803 року у містечку Глухові (нині – Сумська область) у сім'ї православного священика. Протягом 1811-1823 рр. навчався в Чернігівській семінарії, по закінченні якої одержав посаду учителя катехизису, грецької мови, російської і сло-

в'янської граматики у Чернігівському духовному училищі. Молодий Іван Кулжинський був здібним педагогом, бо у 22 роки став учителем латини Ніженської гімназії. Тут він навчав не лише М.Гоголя, а і П.Лукашевича, Г.Висоцького, В.Любич-Романовича, С.Гребінку (того самого українського поета, який написав нині знамениті на весь світ слова до пісні «Очи черные» та чудові поезії українською). Після Ніжина Кулжинський продовжив свою педагогічну діяльність у Харківському університеті, а потім доля пов'язала його із Західною Україною. Періодика тих часів свідчить про те, що тут він обіймав посади директора Луцької і Немирівської гімназій, і знову ж – ні слова про гімназію Клеванську. Це містечко в усіх біографах І.Кулжинського «засвітлилося» лише два рази: перший раз у вже згаданому його листі в адресу архієпископа Вар-

шавського Ф.Фелінського, а другий – у книзі відомого літературного критика Володимира Данилова «К характеристике И.Г.Кулжинского и его литературной деятельности», яка окремим відбитком (брошуурою) з журналу «Україна» (такий, виявляється, видавався в царській Росії) – вийшла у Києві 1908 року. Але про це у наступних наших публікаціях.

Віктор ПАРФЕНЮК.
На фото: Іван Кулжинський в молодості і старості;
Клеванський замок на початку 20 століття.
Фото С. ДЕЛІДОНА.

рийняти конкретні заходи з гашення заборгованості, повідомити кожного з абонентів теплоенергії про початок опалювального сезону 2011-2012 року довести до їх відома після реструктуризації кивач отримує дозвіл на відключення від центральної мережі; технічні умови відключення КП «Рівнерайко» видасть безкоштовно, відповідальність за погашення покладатиметься на сільську раду; ра-йонна підрядна організація підписатиме договори з квартирантами, буде виконувати роботи по обслуговуванню автономного опалювання, фінансово покрити кожного споживача теплоенергії.

СТИМО

К
1 до 3 неоподаткованих мінімумів доходів громадян або пошкодження внаслідок необережності з вогнем або надання громадян від 3 до 10 неоподаткованих мінімумів доходів громадян (КУпАП)

ятати: іноді для виїзду в лісі чи на достатньо великій річці кинутого водія, що межує з лісовою територією, просять обмежити швидкість, а від транспорту стоянок вздовж річки. Не станьте ви-

На курс організації
бу повільний
ш України та
той Завіту,
організацій
ком яких в Украї
твення журналу
Нещодавно в
ЛЮБИ
СКОРО

БУВ УЧИТЕЛЕМ ГОГОЛЯ, А АРХІЄПИСКОПОМ ВАРШАВ

Іван Кулжинський ніде не описує, яким був Клевань, коли він приїхав сюди 1834 року уже в якості директора місцевої гімназії. Принаймні, таких його записів мені відшукати не вдалося. А тому можу вдатися лише до певної уяви, як у ті часи виглядав Клевань і чим займався його мешканці. Але знову ж таки спиратися будемо на конкретні джерела.

Єврейський будинок у Клевані.

У 1908-1916 роках у Санкт-Петербурзі виходила 16-томна «Єврейська Енциклопедія», у якій віднайшлося місце і містечку Клевань. Так тоді називали населені пункти, що нині мають статус селища. «Містечко» – не місто і не село, а щось проміжне – в спілкуванні звучить якось просто і, навіть, ніжно. «Тихая пристань»...

Багато хто назву, взятую зі старої періодики чи книг, а саме «м. Клевань», сприймає як місто Клевань. А між тим – це зовсім не так. Містечко. Це – інше.

Ось що «Єврейська Енциклопедія» писала про Клевань:

«К. – в епоху Речі Посполитої місто (всє ж таки тоді місто, – ред.) Волинського воєводства Луцького повіту. Євреї згадуються у документі 1563 року. У 1766 р. тут налічувалось 973 євреї – платників подушної податі, включаючи євреїв парафій, що підпорядковувались Клеванському кагалу. Нині – містечко Рівненського повіту Волинської губернії. По ревізії 1847 року «Клеванське єврейське товариство» складалось з 1187 душ. За переписом 1897 року в Клевані проживало 3739 душ, з яких 2432 євреї. У 1910 році було одне приватне Чоловіче єврейське училище».

А ось іще одна енциклопедична стаття, цього разу із знаменитої Енциклопедичного словника Брокгауза і Єфрона, який побачив світ теж на початку 20 століття:

– Клевань – містечко Волинської губернії. Дворів 374, жителів 2600. Православна церква, костел, 2 єврейських молитовних будинків. В колишньому замку Чарторийських 110 учнями

(хто були ці учні і як слалася їх доля?). Міністерське однокласне училище, залізнична станція...

А далі іде перелік «клеванського бізнесу». Енциклопедія пише, що в містечку є лікар, аптека, єврейська синагога, 48 (!) лавок (це точно більше, ніж зараз ларків на клеванському базарі), заводи – цегельний і пиво-медоварний.

Отож, у Клевані і пиво варили, і цеглу виготовляли. Усього цього ми уже з вами не застали. Іван Григорович Кулжинський вірогідно клеванське таки пиво спробував...

Отож, Іван Кулжинський, прибувши у 1834 році у Клевань (у порівнянні з 1847-м, під яким в дже-

релах назване точне число жителів і воно, вірогідно, мало чим різнилося від 1834 року), побачив перед собою тоді десь 1/4 частину нинішнього Клеваня. Сучасна «прибавка» населення в основному відбулася за рахунок Клеваня-2, який розрісся навколо станції, збудованої на залізничній вітці на Ківерці ще за велінням Миколи II, а точніше, з ініціативи голови Ради міністрів царського уряду Юлія Вітте у 1904 році. Залізничний поштовий склад з цією датою на фасаді до сих пір зберігся, як і споруда старого, ще царського залізничного вокзалу...

Цей історичний відступ все ж таки не завадить нам уявити, що являв Клевань у роки перенесення у це містечко гімназії з Луцька.

У ті часи можновладці Російської імперії не демонстрували особливих симпатій ні до поляків, ні до євреїв, та і до тих людей, які публічно називали себе українцями. І багато «малоросів», себто українців, не поспішали себе такими оголосити. Популяризацію всього українського у ту пору називали «хохломанією» і герої нашої оповіді Іван Григорович Кулжинський вніс свою лепту в боротьбу із українством. Правда, робив це він як не якийсь там найманий імперський «ястреб», а цілком свідомо, в силу своїх переконань.

Клевань лежав майже чи не на півдорозі на поштовому шляху (тракті, зейдси і назва нашої газети) з повітового міста Луцька у повітове Рівне. Подорожний, коли їхав з Луцька у напрямку Рівного, під'їжджаючи до Клеваня, міг угледіти приблизно таку ж картину, як і зараз. Пагорб, що потопав у зелені, на якому виділяються праворуч від тракту замок Чарторийських, а ліворуч – католицький костел. По обидва боки дороги біля Клеваня простиралася широка заплава річки Стубла (у 19 столітті цю річку в літературі іменували не інакше, як «Стубель»). За нею, ліворуч, вдалині білим «зрізаним» горбом у вічі кидались крєйдяні поклади, поруч з якими, майже загублюючись у заплаві ріки, голубим величезним оком

Група клеванських пожежників. 30-ті роки ХХ ст.

ІІ УЧЕНЬ СТАВ СЬКИМ

Клеванська синагога. Початок ХХ століття.

...осто неба зяяло невеличке, хо-
дне, з невідомою нікому глиби-
ною озерце – Безодня. За перека-
зами, колись у нього сповз і пото-
к православний храм, що знахо-
вився на пагорбі.... За Безоднею
починався хвойний ліс, який тягнув-
ся далеко на північ, і який у своїх
дощах, знову ж таки за переказа-
ми, приховав православний мона-
стир святого Михайла. Його місце
знаходження до сих пір археологи
історики так і не встановили. Го-
ворять – найвірогідніше поблизу
сучасного Жобрини...

А Клевань складався в ту пору з
кількох вуличок – центральної,
біля поштового тракту, і коротких,
краще не вулиць, а провулків, які
примикали до замку і костелу –
чистих і брудних, не мощених, сло-
вом, майже як зараз. Трохи віді-
лялися вулиці, з яких починалися
дороги на Держане і на Білів (Білу-
вцю), Пересопницю. На Дераж-
инській вулиці (це уже після Кул-
жинського) знаходився відомий в
місті ресторан Мудрика (особа,
для якої нам невідома). А у
східному напрямку, поряд з цен-
тральним містечком, знаходились
єврейські лавки, тобто торгові точ-
ки, і синагога – зараз від неї зали-
шилися одні стіни з меморіальною
табличкою, що у червні 1941 року німці
зруйнували тут десятки євреїв. Неза-
довго до цього минуло 70 років з часу тої тра-
гічної події. Але, судячи з усього,
це не збирається про неї згаду-
вати... Тут «своїх» не завжди здатні
визнати, як слід, не кажучи про
євреїв. Утім, яка різниця? Усі ж ми
людські діти, як писав Кобзар...
Клеванський замок в часи Івана
Купчинського виглядав цілком
зручною, доглянутою цитаделлю
на Стубелі. Південна вежа зам-
ка збудована у 15 столітті, з якої,
як вважають, він і розпочався, вигляда-
в тоді приблизно так само, як і
зараз. З тою, хіба що, різницею, що
у 19 столітті ніхто у тій вежі не доду-
мався влаштувати публічний сортир
для учнів гімназії чи бур-
жуазного училища. А от в
радянські часи цю вежу,
як і старовинних у Західній

Україні, почали використовувати як
величезний нужник. Тепер нужник
весь замок...

Де, на яких квартирах жив Іван
Купчинський і викладачі Клевансь-
кої гімназії? Питання непросте. Не
могли ж вони щодня до навчально-
го закладу добиратися з Луцька чи,
скажімо, Рівного. «Маршрутки» тоді
ж не ходили, а кіньми їхати довго.
Значить, жили у Клевані, скоріше
всього у квартирах, що їм здавали
євреї. Як проводили довгі осінні чи
зимові вечори? Може, збиралися
разом, і дискутували на злободенні
теми своєї сучасності. Безперечно,
у неділю відвідували церкву Різдва
Христового, що знаходилась поруч
з їх гімназією. А влітку, вірогідно, по-
шукали шук у Стубелі, навіть за спога-
дами наших сучасників вона киша-
ла рибою.

Ще одне. Якщо Клевань було
містечком, у якому в 1830-х роках
жило понад 2 тисячі мешканців,
значить, жили в ньому і цікаві ба-
ришні, до яких, безумовно, линуло
інтелектуальне серце викладачів
гімназії та волосних чинов-
ників, а саме волосним містечком
був Клевань. Звичайно, цікаво – де
збиралися «вершки» клевансько-
го товариства, де грали в карти, про
що говорили, які прогрімали тоді
«резонансні» любовні чи п'яно-де-
бошні історії? А вони ж безперечно
були. Про це ми уже ніколи не
дізнаємося. Хіба що про якусь ре-
зонансну подію, що потрапила у
«Вольнские губернские ведомос-
ти»...

У Клевані на кшталт «Клевансь-
кого тракту» тоді ніяка газета, на
жаль, не виходила. І ми не знаємо,
чим фактично «дихали» мешканці
містечка. Утім, мабуть, дихали тим,
що й усі смертні: як добути хліб на-
сущний, як вивести своїх дітей у
люди, як щасливо прожити на цій
землі...

Віктор ПАРФЕНЮК.

Продовження,
початок в № 19
від 27 травня ц.р.
Далі буде.

ДИРЕКТОР КЛЕВАНСЬКОЇ ГІМНАЗІЇ БУВ УЧИТЕЛЕМ ГОГОЛЯ, А ЇЇ УЧЕНЬ СТАВ АРХІЄПІСКОПОМ ВАРШАВСЬКИМ

Ми завершуємо нашу розповідь про першого і єдиного директора Клеванської гімназії у 30-х роках 19 століття Івана Кулжинського (див. «Клеванський тракт» №№ 19-20 від 27 травня та 3 червня ц.р.).

Якщо пошукати на статті в Інтернеті, то в більшості з них можна не помітити одні і ті ж дати функціонування Клеванської гімназії. Здебільшого називають 1834-1836 роки. Хтось з дослідників помилився. І помилка пішла «гуляти» в Інтернеті, причому до сих пір її тиражують досить активно.

В «Історії міст і сіл Української РСР», ще радянському виданні, яке несе на собі риси консервативності та ідеологічної заангажованості, — а тому, з іншого боку, є таким, що заслуговує довіри саме з огляду на історичні дати, — читаємо: «Влітку 1834 року з Луцька в Клевань було переведено гімназію. З 1834-го по 1839 рік цей навчальний заклад закінчили всього 46 учнів — дітей дворян та духівництва. У 1839 році гімназію було переведено в Рівне».

Стоосовно твердження щодо виключно «дітей дворян і духівництва», то тут виникають сумніви. Клевань на той час був «містечком жидівським», і дворянами тут не перели-

веств гімназію в Клевань, в тамошній замок кн. Чарторижського, вместо бывшего там уездного училища, а училище обратили в Луцк на место гимназии. В 24 верстах от м. Клевани лежит уездный город Ровно, принадлежавший тогда князю Фридриху Любомирскому.

Князь, желая увеличить пропитацию, т.е. откупные статьи, приносившие доход ему, как владельцу города, начал стараться о переводе гимназии из м. Клевани в его город Ровно, и нарочно для гимназии построил новый дом, по указанному ему от начальства плану и фасаду, да сверх того для учительских квартир пожертвовал несколько домов. Нельзя было пренебречь таким выгодным помещением, — и вот гимназия перешла в Ровно, пишет І.Кулжинський.

Але основною причиною такого переселення було те, що директор Луцької гімназії не хотів миритися з тамтешнім «польським засил-

одальному обычаю, всегда титуловались и подписывались так: «князь на Несвижу и Клевани». Несвиж и Клевань — два родовые имения их. В местечке Клевани (Ровенского уезда Волынской губернии), в тамошней православной церкви, доселе показывают могилу православной княгини Елены Чарторижской, а в алтаре на престоле можно видеть Евангелие, пожертвованное этой княгиней, на особом листе которого она сама собственноручно записала по-русски это пожертвование от себя и от двух своих православных сынов, — князей Чарторижских. В последние времена эта издревле православная фамилия литовско-русских князей сохранилась в папизме и ополячилась.

У названій статті І.Кулжинський чимало уваги приділив також статті відомого польського просвітителя тих часів Фадея Чацького, інкримінуючи йому свідому діяльність з того самого «копьячення» учбових закладів Волині на початку 19 століття, до створення яких сам Чацький, перебуваючи на

Закон Божий, то клеванські гімназисти навчались йому у стінах замку. І те, що вони постійно брали участь у богослужіннях у церкві Різдва Христового, що знаходилась поруч з гімназією, сумнівів не викликає, як і те, що для гімназистів основним місцем дозвілля були береги річки Стубли, на якій, поруч із замком, стояв великий водяний млин, а сама річка була справжнім раєм для риболовлі.

У 1839 році Клеванський замок в черговий раз спорожнів. Гімназію було переведено до повітового міста Рівне. Іван Кулжинський певний час працював після цього директором Немирівської гімназії. На Чернігівщину, у місто Ніжин, він повернувся інспектором юридичного ліцею (1841-1843 роки). Несподіваним для нього було переведення до Грузії на посаду директора Закавказьких училищ. У 1847 р. за станом здоров'я змушений був піти у відставку. Повернувся до Ніжина у свій будиночок із садком поблизу Ліцею. У 1884 р. у Ніжині і закінчився його земний шлях.

Протягом всього життя І.Кул-

висловив свою думку, що на час закінчення гімназії, Гоголь «не знав спряжений глаголов ни на одном языке». На його погляд «это был талант, неузнанный школой и, ежели правду сказать, нехотевший или неумевший признаться школе». («Воспоминания учителя» в журналі «Москвитянин», 1854).

І. Кулжинський був плідним літератором. Коло його інтересів та зацікавлень було широким. У творчому доробку письменника — поезія, проза, драматургія, теорія літератури. Він виявив себе як етнограф та фольклорист, автор праць історичного, релігійно-богословського та педагогічного спрямування. Написав ряд підручників з російської та латинської мов, історії для гімназистів.

Сучасні гоголезнавці простежують вплив етнографічних, літературознавчих та історичних праць І. Г. Кулжинського на «Вечера на хуторі близ Диканьки», статті «О малороссийских песнях», «Взгляд на составление истории Малороссии» М. Гоголя.

На початку 20 століття діяльність і творчість І.Кулжинського була піддана гострій критиці. Критик В.Данилов писав у 1908 році у вже згаданому київському журналі «Україна»:

— Писания Кулжинских отразились реально в многострадальной литературе украинского народа. Да кроме того, интересно видеть, как мало выросла мысль гонимелей украинского слова и просвещения за все протекившие сорок с лишним лет. (В. Данилов. «До характеристики І. Кулжинського»). Критик називав Кулжинського «типичним чиновником николаєвського времени в педагогической деятельности». «Кулжинський был обскурантом в литературе; первые его произведения, с преобладанием этнографического элемента могли оказать некоторое влияние на первые шаги

валось, як і духівництвом теж. Не виключено, що учнями гімназії були і діти місцевих міщан. Навряд чи хто з дітей селян. У 30-х роках 19 ст. селяни були кріпаками. Однак щодо років функціонування навчального закладу, то відповідні посилання ми зможемо віднайти і у статті самого колишнього його директора Івана Кулжинського «Спогади про Волинь». У цій статті він, зокрема, пише:

— *Что касается открытой мною в Луцке гимназии, то с нею случилось следующее, довольно необыкновенное «присшествие». По истечении двух учебных годов, она в 1834 году была переведена в местечко Клевань и называлась уже не луцкою, а клеванскою гимназией; потом ещё через 5 лет была переведена из Клевани в г.Ровно, где и ныне находится, называясь ровненскою гимназией.*

Далі автор пояснює причину такого переведу:

— *Это переселение гимназии объясняется тем, что в Луцке тесно было гимназии помещаться в четырех классных комнатах бывшего уездного училища; а большую часть помещалась после уездного училища, захватили в свою власть монахини-шаритки и, отделившись от гимназии только досчатим забором, завели в своей части дома, под одною крышею с гимназией, и больницу, и прием подкидышей, и училище для девочек. Я указывал на неудобство этого соседства, я доказывал, что иезуитский дом весь должен принадлежать учебному ведомству, - тогда бы в нем весьма удобно могла помещаться гимназия. Я также указывал, что шариток, со всеми их заведениями, можно очень удобно поместить тут же в Луцке в кляшторе бригиток, в котором были огромные здания, а монахинь было менее десяти; но наши гораздо удобнейшим - пере-*

лям», ярим противником якого він був. Хотів, видно, в черговий раз віднайти свою «тихую пристань», і нею стало містечко Клевань. Щоправда, потім надійшла пропозиція від князя Любомирського, від якої, говорячи сучасною мовою, відмовитись було неможливо. Іван Кулжинський не любив поляків, та і українців за націю не визнавав, називаючи їх не інакше, як «исконно русским народом».

Поява І Кулжинського в Луцьку теж не випадкова. Про це у тих же своїх «Спогадах» він писав:

— *Я в то время был учителем харьковской гимназии. 6-го августа 1832 года, неожиданно, был я призван к попечителю (В. И. Филатьеву) и получил предложение о назначении меня в должность директора гимназии, предположенной к открытию в г. Луцке.*

На яком же мові учили і учились там прежде? Увій!.. *этот русский край тогда был до того ополчен, что все русские чиновники, служившие там, и даже не все женатые на поляках, говорили и писали по-польски.*

По крайній мері поблагодарим Бога за простой русский народ, населяющий эту страну, который, не смотря на носимое им тогда двойное тяжкое иго — крепостного подданства польской шляхты и арендаторства жидам, — не изменил ни своему славянорусскому языку, ни своей православной вере, — не ополячился, не олатинился и не ожидился. А древние русские дворяне и потомки древних воынских православных князей, все переделались в поляков и папистов...

... Отож питання з перенесенням гімназії з Луцька в Клевань було вирішене. У статті І.Кулжинського хотілося, звичайно, розшукати чим побільше подробиць про Клевань тих часів і саму гімназію. На жаль, про саме містечко автор написав дуже коротко, обмежившись одним абзацом:

— *Князь Чарторижские, по фе-*

цедо подробиць самого містечка Кулжинського ми не віднайдемо з цього приводу ніяких подробиць. Видно, було воно таким, як і скрізь на той час в Російській імперії. Гадаємо, нашим читачем буде цікаво, як була організована шкільна освіта в першій половині 19 століття. У принципі, мало що в цій організації змінилося впритул до Жовтневої революції 1917 року.

Гімназії по всій Росії почали відкривати на початку 19 століття, коли було створено Міністерство народної освіти і виникли учбові округи. У 1804 році вийшов «Статут навчальних закладів», який оголосив гімназії навчальними закладами, відкритими для дітей батьків різних соціальних прошарків. Передбачалося чотири річні курси. Гімназії були покликані готувати своїх вихованців до слухання університетських наук, викладати відомості, необхідні для виховання гідної людини і готувати бажаною до вчительського звання в повітових, приходських та інших «нижших» училищах. Відповідно до цих завдань, план навчання гімназії включав у себе початкові основи усіх наук.

Гімназистів навчали Закону Божому, математиці (в залежності від класів — алгебра, геометрія і плоска тригонометрія; прикладна математика і дослідна фізика); історії, географії і статистиці, філософії і політичній економії (психологія, естетика і риторика, право); технології і комерційним наукам; латинській, німецькій і французькій, а подекуди грецькій мовам, малюванню. Заняття фізпідготовкою у гімназіях були не обов'язковими, але за бажанням гімназисти могли мати учителів танцю, музики і гімнастики. Зарплата директора гімназії складала до 1000 рублів на рік; вчителів наук 550-750; вчителів мов — 400 і вчителів малювання — 300 рублів (для порівняння, в ті часи відро горілки вартувало 5 копійок, а пообідати можна було і за одну копійку). Плата за навчання в рік складала від 7 до 40 рублів в різних гімназіях. На час функціонування Клеванської, як і повсюдно, були в ній і тілесні покарання у вигляді різок. Щодо такого предмету, як

математика, в статті І.Кулжинського ми не віднайдемо ніяких подробиць. Видно, було воно таким, як і скрізь на той час в Російській імперії. Гадаємо, нашим читачем буде цікаво, як була організована шкільна освіта в першій половині 19 століття. У принципі, мало що в цій організації змінилося впритул до Жовтневої революції 1917 року.

Гімназії по всій Росії почали відкривати на початку 19 століття, коли було створено Міністерство народної освіти і виникли учбові округи. У 1804 році вийшов «Статут навчальних закладів», який оголосив гімназії навчальними закладами, відкритими для дітей батьків різних соціальних прошарків. Передбачалося чотири річні курси. Гімназії були покликані готувати своїх вихованців до слухання університетських наук, викладати відомості, необхідні для виховання гідної людини і готувати бажаною до вчительського звання в повітових, приходських та інших «нижших» училищах. Відповідно до цих завдань, план навчання гімназії включав у себе початкові основи усіх наук.

Гімназистів навчали Закону Божому, математиці (в залежності від класів — алгебра, геометрія і плоска тригонометрія; прикладна математика і дослідна фізика); історії, географії і статистиці, філософії і політичній економії (психологія, естетика і риторика, право); технології і комерційним наукам; латинській, німецькій і французькій, а подекуди грецькій мовам, малюванню. Заняття фізпідготовкою у гімназіях були не обов'язковими, але за бажанням гімназисти могли мати учителів танцю, музики і гімнастики. Зарплата директора гімназії складала до 1000 рублів на рік; вчителів наук 550-750; вчителів мов — 400 і вчителів малювання — 300 рублів (для порівняння, в ті часи відро горілки вартувало 5 копійок, а пообідати можна було і за одну копійку). Плата за навчання в рік складала від 7 до 40 рублів в різних гімназіях. На час функціонування Клеванської, як і повсюдно, були в ній і тілесні покарання у вигляді різок. Щодо такого предмету, як

математика, в статті І.Кулжинського ми не віднайдемо ніяких подробиць. Видно, було воно таким, як і скрізь на той час в Російській імперії. Гадаємо, нашим читачем буде цікаво, як була організована шкільна освіта в першій половині 19 століття. У принципі, мало що в цій організації змінилося впритул до Жовтневої революції 1917 року.

Гімназії по всій Росії почали відкривати на початку 19 століття, коли було створено Міністерство народної освіти і виникли учбові округи. У 1804 році вийшов «Статут навчальних закладів», який оголосив гімназії навчальними закладами, відкритими для дітей батьків різних соціальних прошарків. Передбачалося чотири річні курси. Гімназії були покликані готувати своїх вихованців до слухання університетських наук, викладати відомості, необхідні для виховання гідної людини і готувати бажаною до вчительського звання в повітових, приходських та інших «нижших» училищах. Відповідно до цих завдань, план навчання гімназії включав у себе початкові основи усіх наук.

Гімназистів навчали Закону Божому, математиці (в залежності від класів — алгебра, геометрія і плоска тригонометрія; прикладна математика і дослідна фізика); історії, географії і статистиці, філософії і політичній економії (психологія, естетика і риторика, право); технології і комерційним наукам; латинській, німецькій і французькій, а подекуди грецькій мовам, малюванню. Заняття фізпідготовкою у гімназіях були не обов'язковими, але за бажанням гімназисти могли мати учителів танцю, музики і гімнастики. Зарплата директора гімназії складала до 1000 рублів на рік; вчителів наук 550-750; вчителів мов — 400 і вчителів малювання — 300 рублів (для порівняння, в ті часи відро горілки вартувало 5 копійок, а пообідати можна було і за одну копійку). Плата за навчання в рік складала від 7 до 40 рублів в різних гімназіях. На час функціонування Клеванської, як і повсюдно, були в ній і тілесні покарання у вигляді різок. Щодо такого предмету, як

математика, в статті І.Кулжинського ми не віднайдемо ніяких подробиць. Видно, було воно таким, як і скрізь на той час в Російській імперії. Гадаємо, нашим читачем буде цікаво, як була організована шкільна освіта в першій половині 19 століття. У принципі, мало що в цій організації змінилося впритул до Жовтневої революції 1917 року.

математика, в статті І.Кулжинського ми не віднайдемо ніяких подробиць. Видно, було воно таким, як і скрізь на той час в Російській імперії. Гадаємо, нашим читачем буде цікаво, як була організована шкільна освіта в першій половині 19 століття. У принципі, мало що в цій організації змінилося впритул до Жовтневої революції 1917 року.

На фото (вгорі): вулиця Шоссеїна в Клевані. Поч. 20 століття. Давнішні знімки Клеванського замку.